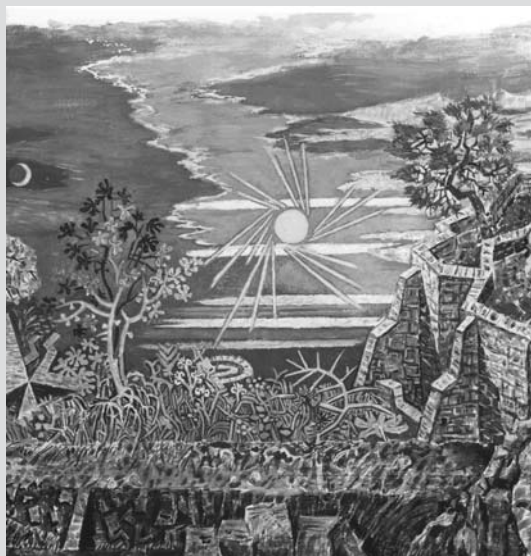

Ο άνθρωπος και η φύση

• Πόλη – Ύπαιθρος

ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- ❖ Να έρθουν οι μαθητές σε ελεύθερη και δημιουργική επαφή με ελληνικά και ξένα λογοτεχνικά έργα, να τα ερμηνεύσουν και να νιώσουν αισθητική απόλαυση.
- ❖ Να κατανοήσουν τους εκφραστικούς τρόπους με τους οποίους οι λογοτέχνες αναπαριστούν τη σχέση του ανθρώπου με το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον.
- ❖ Να συνειδητοποιήσουν ότι η φύση αποτελεί πηγή ζωής, πλούτου και απόλαυσης για όλους· κατά συνέπεια, κάθε διαταραχή στους νόμους που τη διέπουν πλήττει τις ανθρώπινες κοινωνίες.
- ❖ Να βιώσουν συναισθηματικά τα λογοτεχνικά έργα της ενότητας, ώστε να καλλιεργήσουν οικολογική συνείδηση και περιβαλλοντική ευαισθησία.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

A. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ο διδάσκων, εκτός από την παραδοσιακού τύπου κειμενοκεντρική διδασκαλία, μπορεί να επιλέξει και άλλους τρόπους προσέγγισης των κειμένων, όπως:

1. Συνδυαστική ανάγνωση. Όχι μόνο ανάμεσα στα δύο ποιήματα των Γ. Ρίτσου και Οδ. Ελύτη, τα οποία προτείνεται να διαβαστούν έτσι, αλλά και ανάμεσα στο ποίημα του Γ. Δροσίνη και το πεζό του Ί. Καλβίνο, οπότε μπορεί να επισημανθεί η διαφορετική «ματιά» πάνω στη φύση.
2. Αξιοποίηση του εξωκειμενικού υλικού που περιέχεται στο βιβλίο (εικαστικές πληροφορίες και προτάσεις, σελίδες διαδικτύου), και ανάδειξη των μουσικών ή των εκφραστικών ερεθισμάτων.

B. ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Αν και η διδασκαλία παράλληλων κειμένων αφορά κυρίως την τρίτη τάξη, εντούτοις ο καθηγητής μπορεί εναλλακτικά να χρησιμοποιήσει και άλλα κείμενα, πρόσφορα για την κατανόηση του ανθολογούμενου έργου. Τη στενή σχέση, αίφνης, του ανθρώπου με τη φύση μπορεί να τη διαπιστώσουν οι μαθητές τόσο στα δημοτικά όσο και στα σύγχρονα έντεχνα τραγούδια. Επισημαίνεται ότι κατά την εξέταση του παράλληλου κειμένου οι μαθητές πρέπει να βρίσκουν και να αξιολογούν ερμηνευτικά τις σχέσεις ομοιότητας και αντίθεσης που τυχόν υπάρχουν, συνεξετάζοντας το περιεχόμενο και τη μορφή των κειμένων. Επίσης, μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές να φέρουν παράλληλα κείμενα από βιβλία που οι ίδιοι διάβασαν και να τα συσχετίσουν με τα κείμενα του Ανθολογίου τους.

Γ. ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΕΚΤΑΣΗ

Και πάλι οι εργασίες, ομαδικές ή ατομικές, μπορεί να εμπλουτίσουν τη διδασκαλία κινητοποιώντας δημιουργικά τους μαθητές. Με την ολοκλήρωση της ενότητας, ή σε κάποιο στάδιο αυτής, ο διδάσκων μπορεί να αναθέσει ευρύτερες ατομικές ή ομαδικές εργασίες. Οι φωτογραφίες, π.χ., εικόνων και σκηνών από την ύπαιθρο ή από τα αστικά κέντρα (καμένες περιοχές, ποικιλόμορφες καλλιέργειες κ.λπ.), η βιντεοσκόπηση ανθρώπινων δραστηριοτήτων που αφορούν το περιβάλλον (δεντροφύτευση, πρωτομαγιάτικες εκδηλώσεις κ.λπ.), το ανέβασμα θεατρικού έργου με σχετικό θέμα, θα συνέδεαν τη λογοτεχνία με τη ζωή, την παράδοσή μας και τον πολιτισμό.

Γεώργιος Δροσίνης

Θαλασσινά τραγούδια

Πηγή

Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 6, Δωδώνη, Αθήνα 1977², σ. 19-20.

Στόχος

- ❖ Να έρθουν οι μαθητές σε δημιουργική επικοινωνία με το ποίημα και να χαρούν τις θαλασσινές εικόνες του.
- ❖ Να μελετήσουν ένα δείγμα της παραδοσιακής ποίησης και να κατανοήσουν τα βασικά χαρακτηριστικά της μορφής της.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Ελληνική θάλασσα: ήρεμη, ζωηρή, ειδυλλιακή.
- ❖ Ο κόσμος της θάλασσας: ψάρια, δελφίνια, πουλιά, ναυτικοί, βαρκάρηδες.
- ❖ Τέχνη και θάλασσα: το υγρό στοιχείο ως πηγή έμπνευσης στη λογοτεχνία.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το ποίημα αποτελείται από μια σειρά ειδυλλιακών εικόνων, η καθεμιά από τις οποίες θα μπορούσε να αποτελεί θέμα για θαλασσογραφίες: πανδαισία χρωμάτων, ειρηνική συνύπαρξη των θαλασσινών οργανισμών με τους ανθρώπους.

Όπως σημειώνεται και στο εισαγωγικό σημείωμα, η συλλογή *Ειδύλλια* (1884), από όπου προέρχεται το συγκεκριμένο απόσπασμα, άσκησε, σύμφωνα με την άποψη του Κωστή Παλαμά, σημαντική επίδραση στην ποίηση της Γενιάς του 1880, γιατί αξιοποίησε για πρώτη φορά με τόσο συστηματικό τρόπο θέματα από την ελληνική φύση, αγροτική και θαλασσινή-νησιωτική. Τη σύζευξη των δύο κόσμων τη διακρίνουμε καθαρά στην εικόνα της τελευταίας στροφής, όπου ο θαλάσσιος χώρος ταυτίζεται εικαστικά με το χώρο της στεριάς (ορεινό-κτηνοτροφικό) χάρη στην παρομοίωση.

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ιαμβικούς επτασύλλαβους και οκτασύλλαβους στίχους και η ομοιοκαταληξία κάθε οκτάστιχης στροφής ακολουθεί την εξής πλεκτή δομή: αβαβγδγδ. Με αφετηρία αυτά τα στοιχεία μπορούν να συζητηθούν ζητήματα μέτρου και στιχουργικής, που χαρακτηρίζουν ένα μεγάλο μέρος της παραδοσιακής νεοελληνικής ποίησης.

Παράλληλα κείμενα

Εκτός από τις ανθολογίες που αναφέρονται στη Βιβλιογραφία, πολλά ποιήματα για τα ψάρια και τα πουλιά της θάλασσας περιέχονται στη συλλογή του Απόστολου Μαμμέλη *Θαλασσινά* (φιλολογική επιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης), Ερμής – Ιστός (Ο ανθολόγος Ερμής),

Αθήνα 1996. Περιγραφές της θάλασσας μπορεί να συναντήσει κανείς στη συλλογή διηγημάτων του Ανδρέα Καρκαβίτσα *Τα λόγια της πλώρης*, καθώς και σε πολλά διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη («Κοκκώνα θάλασσα», «Τα λιμανάκια» κ.ά.). Μπορεί επίσης να αξιοποιηθεί το τραγούδι «Ο γλάρος» από *Τα ρω του έρωτα* του Οδυσσέα Ελύτη (Ποίηση, Ίκαρος, Αθήνα 2003³).

Συμπληρωματική εργασία

Να αναζητηθεί στα Άπαντα του Γ. Δροσίνη το ποίημα «Θαλασσινά τραγούδια», να διαβαστούν όλες οι ενότητες και να εντοπιστούν οι υπόλοιπες θαλασσινές εικόνες που περιέχονται σ' αυτές.

Διαθεματικές εργασίες

1. Με αφορμή την εικόνα του δελφινιού, που κυριαρχεί στη δεύτερη στροφή του ανθολογημένου ποιήματος, μπορεί να ανατεθεί στους μαθητές να αφηγηθούν τις εντυπώσεις που τους προκάλεσαν ταινίες αναφερόμενες στις σχέσεις ανηλίκων ή παιδιών με δελφίνια, φάλαινες κ.ά. (προσφέρεται, για παράδειγμα, η ταινία *Ελευθερώστε το Γουίλι*).
2. Να προταθεί στους μαθητές να ακούσουν το δίσκο του Μάνου Χατζιδάκι *Θαλασσογραφίες* και να αφηγηθούν ή να γράψουν τις εντυπώσεις και τα συναισθήματα που τους προκάλεσε η ακρόαση αυτή. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να επαναληφθεί και για τις *Μικρές Κυκλάδες* του Μίκη Θεοδωράκη (σε ποίηση Οδυσσέα Ελύτη), αλλά και για το *Σταυρό του Νότου* του Θάνου Μικρούτσικου (σε ποίηση Νίκου Καββαδία).

Βιβλιογραφία

Για τη μελέτη του έργου του Γ. Δροσίνη πολύ βοηθητική είναι η *Βιβλιογραφία Γεωργίου Δροσίνη (Πρώτη καταγραφή)* των Γιάννη Παπακώστα, Βίκυς Πάτσιου και Αγγελικής Σκαρβέλη-Νικολοπούλου, έκδ. Συλλόγου προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα 1991.

Για την αναπαράσταση της θάλασσας στη νεοελληνική λογοτεχνία βλ. στο *Θαλασσινή ποιητική ανθολογία*, επιμέλεια Πάνος Ν. Παναγιωτούνης, Δωδεκάτη Ώρα, Αθήνα 1968.

Για την παρουσία της θάλασσας στη νεοελληνική ζωγραφική βλ. στο Χρύσανθος Χρήστου, *Η θάλασσα στην ελληνική ζωγραφική: Δέκατος ένατος αιώνας*, Νέες Μορφές, Αθήνα 1992.

Γιάννης Ρίτσος και Οδυσσέας Ελύτης

Τζιτζίκια στήσαν το χορό

και

Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι

Πηγή

Γιάννης Ρίτσος, *Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού*, Κέδρος, Αθήνα 1974⁷, σ. 10 (απόσπασμα από την ενότητα XIII).

Οδυσσέας Ελύτης, *Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα 2002, σ. 81.

Στόχοι

- ❖ Να βιώσουν οι μαθητές το αίσθημα του κεφιού και της χαράς που αναδύεται μέσα από τα ποιητικά αποσπάσματα των μεγάλων ποιητών μας και να περιπλανηθούν με τη φαντασία τους στην καλοκαιρινή φύση, όπως αυτή προβάλλεται μέσα από τις ποιητικές εικόνες.
- ❖ Να κατανοήσουν τη σχέση λογοτεχνίας – φύσης – κοινωνίας, και ειδικότερα φύσης και παιδικής ηλικίας.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Η φύση μέσα στην κάψα του καλοκαιρινού μεσημεριού (τζιτζίκια, μέλισσες, πεταλούδες).
- ❖ Τα παιχνίδια των παιδιών στη φύση. Ανεμελιά, χάρη, ζωντάνια.
- ❖ Καλοκαίρι και εφηβεία. Ερωτικό ξύπνημα των εφήβων.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Στα δύο αποσπάσματα τα παιδιά στήνουν τα παιχνίδια τους μέσα στη φύση του καλοκαιρινού μεσημεριού, παίζουν με τις πεταλούδες και τις μέλισσες, χαίρονται τη ζωή, την αγάπη, τη φιλία. Οι μαθητές και οι μαθήτριες «διδάσκονται» από τη φύση τα μυστικά και τις αλήθειες της ζωής. Αξίζει να προσέξουν ότι ο Γ. Ρίτσος, στη δεύτερη στροφή, με τις ποιητικές εικόνες «πεταλούδα πορτοκαλιά και μαύρη» και «έπαιζε και κρυφόνεφε της πίκρας μαντιλάκι» δείχνει ότι χαρά και πίκρα συνυπάρχουν στα ανθρώπινα.

Στο απόσπασμα από τον *Ήλιο τον πρώτο* συναντάμε πολλά από τα γνωρίσματα, τα σύμβολα και τις ανθρώπινες μορφές της ποίησης του Οδ. Ελύτη, π.χ. τον ήλιο, τα λουλούδια (χρώματα), τις μυρωδιές, τα νεαρά αγόρια και κορίτσια κ.λπ. Να προσεχτούν τα εκφραστικά σχήματα (προσωποποίηση, μεταφορά, εικονοποιία), με τα οποία αποδίδεται ο καλοκαιρινός καύσωνας και η νεότητα (ιδρώνει ο ήλιος – στάζει η μασχάλη, φωτιάς σουσάμια – μυρίζει πυρκαγιά). Τα περισσότερα ποιήματα αυτής της συλλογής, εξάλλου, αναφέρονται στις εικόνες του καλοκαιριού, στα παιδιά και στα χρώματα (π.χ. «Σώμα του καλοκαιριού», «Παιδί με το γρατσουνισμένο γόνατο», «Η Πορτοκαλένια» κ.ά.).

Για τη βιωματική πρόσληψη των δύο αποσπασμάτων ενεργοποιούνται οι αισθήσεις του αναγνώστη, η όραση για τα χρώματα, η όσφρηση για τις μυρωδιές, η ακοή για το χορό και τα παλαμάκια: μια πανδαισία χρωμάτων, ήχων, κεφιού, χαράς και έρωτα με πλάισιο την ελληνική φύση στην κάψα του καλοκαιρινού μεσημεριού.

Παράλληλα κείμενα

1. Γιώργος Σεφέρης, «Υστερόγραφο» [απόσπασμα], *Ημερολόγιο Καταστρώματος Β΄. Ποιήματα Ίκαρος*, Αθήνα 1998¹⁹:

Γνώρισα

*τη φωνή των παιδιών την αυγή
πάνω σε πράσινες πλαγιές ροβολώντας
χαρούμενα σαν μέλισσες και σαν
τις πεταλούδες, με τόσα χρώματα.*

2. Οδυσσέας Ελύτης, «Ο Αύγουστος», απόσπασμα από *Τα ρω του έρωτα. Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα 2003³:

[...]

*Ο Αύγουστος ελούζονταν μες στην αστροφεγγιά
Κι από τα γένια του έσταζαν άστρα και γιασεμιά.*

3. Γιώργος Σαραντάρης, «Ήταν μια μέρα γελαστή» [αποσπάσματα], *Εικόνες ρέμβης*, στο Λίνου Πολίτη, *Ποιητική Ανθολογία*, τόμ. 8, Δωδώνη, Αθήνα 1977², σ. 57:

*Ήταν μια μέρα γελαστή
Που τη χορεύαν όλοι*

*Ήταν καιρός που άνοιγε η καρδιά
Και μπαίναν τα λουλούδια*

*Ένας σοφός μάς άκουγε ξανά
Να λέμε παραμύθια
[...]*

*Εκελαΐδούσαν όλο πιο γλυκά
Τα σύννεφα στα δέντρα*

*Κι ήταν μια τρέλα τα πουλιά
Που ακούμπαγαν στην πλάση*

Συμπληρωματικές εργασίες

1. Να ανατεθεί σε μαθητές να αναλύσουν νοηματικά τους δύο τελευταίους στίχους από το ποίημα του Γ. Ρίτσου.
2. Να εντοπίσουν τα χρώματα και τις εικόνες που υπάρχουν στα ποιήματα και να πουν σε ποια εποχή του χρόνου παραπέμπουν.

Διαθεματικές εργασίες

1. Να ανατεθεί σε μαθητές να αναζητήσουν μελοποιημένο το ποίημα του Οδ. Ελύτη, καθώς και άλλα τραγούδια και μελωδίες που σχετίζονται με τη φύση και τις εποχές του χρόνου, π.χ. από τα *Λιανοτράγουδα* του Γ. Ρίτσου, από δημοτικά τραγούδια (λ.χ. την «Ιτιά»), τις *Τέσσερις εποχές* του Βιβάλντι κ.λπ. Μπορούν έτσι να οργανώσουν, με τη βοήθεια του καθηγητή της Μουσικής, μια μουσική βραδιά με θέμα τη φύση.
2. Να αποδώσουν εικαστικά, χρησιμοποιώντας την τεχνική του κολάζ, εικόνες που υπάρχουν στα δύο ποιήματα.

Βιβλιογραφία

Για τη γνωριμία με το έργο του Γιάννη Ρίτσου πολύτιμη είναι η έκδοση *Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου*, επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος, Αθήνα 2000². Επίσης Αικατερίνη Μακρυνικόλα, *Βιβλιογραφία Γιάννη Ρίτσου 1924-1989*, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας – Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα 1993. Επιλέγουμε, μεταξύ άλλων, και τις ακόλουθες δύο μελέτες: *Αφιέρωμα στο Γιάννη Ρίτσο*, Κέδρος, Αθήνα 1981, και Παντελής Πρεβελάκης, *Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος, Συνολική θεώρηση του έργου του*, Κέδρος, Αθήνα 1981.

Όσον αφορά τον Οδυσσέα Ελύτη, όλο το ποιητικό έργο του συμπεριλαμβάνεται στην έκδοση που επιμελήθηκε ο Γιάννης Η. Χάρης: Οδυσσέας Ελύτης, *Ποίηση*, Ίκαρος, Αθήνα 2003³. Από την τεράστια βιβλιογραφία περιοριζόμαστε να σημειώσουμε τον τόμο *Εισαγωγή στην ποίηση του Ελύτη*, επιμέλεια Μάριο Βίττι, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1994, τις μελέτες της Λιλής Ζωγράφου, *Ο ηλιοπότης Ελύτης*, Αστέρι, Αθήνα 1979⁴, του Μάριο Βίττι, *Οδυσσέας Ελύτης*, Ερμής, Αθήνα 1984, και τον τόμο της Πανελληνίας Ένωσης Φιλολόγων, *Οδυσσέας Ελύτης*, Σεμινάριο 23, Αθήνα 1997.

Ίταλο Καλβίνο

Μανιτάρια στην πόλη

Πηγή

Ίταλο Καλβίνο, *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*, μτφρ. Έφη Καλλιφατίδη, Καστανιώτης, Αθήνα 1989, σ. 15-19.

Στόχοι

- ❖ Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές, με αφετηρία το κείμενο ενός σημαντικού εκπροσώπου της μεταπολεμικής ιταλικής λογοτεχνίας, τις συνέπειες που μπορεί να έχει για τον άνθρωπο η απομάκρυνση από το φυσικό περιβάλλον.
- ❖ Να προβληματιστούν σχετικά με τις δυσκολίες και τους κινδύνους που κρύβει η διαβίωση στα αστικά κέντρα.

Θεματικά κέντρα

- ❖ Προβλήματα της διαβίωσης στα αστικά κέντρα. Στέρηση της φυσικής ζωής, κίνδυνοι από τη μόλυνση του περιβάλλοντος.
- ❖ Ζωή στην πόλη και ανθρώπινες σχέσεις. Απομόνωση, επιφύλαξη, ανταγωνισμός.
- ❖ Ο ρόλος της φύσης στη ζωή του ανθρώπου. Υγεία, χαρά, ποιότητα ζωής.

Ενδεικτική ερμηνευτική προσέγγιση

Το κείμενο του Ί. Καλβίνο μπορεί να λειτουργήσει ως αφορμή για να συζητηθεί το φαινόμενο της συγκέντρωσης των πληθυσμών στα αστικά κέντρα και, στη συνέχεια, να εξε-

ταστούν οι συνέπειες αυτού του φαινομένου για την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Όπως σημειώνεται και στον πρόλογο της έκδοσης από όπου προέρχεται η ιστορία (βλ. Πηγή), «Μέσα σε μια πόλη από τσιμέντο και άσφαλο ο Μαρκοβάλντο αναζητά τη φύση. Μα υπάρχει ακόμα η φύση; Η φύση που βρίσκει είναι περιφρονητική, παραμορφωμένη. Έχει συμβιβαστεί με την τεχνητή ζωή». Μέσα από αυτή την οπτική μπορεί να σχολιαστεί και η τελική σκηνή του κειμένου με την ομαδική τροφική δηλητηρίαση των κατοίκων που κατανάλωσαν τα μολυσμέναμανιτάρια. Καλό είναι να προσέξουν οι μαθητές ότι ταμανιτάρια που φύτεψαν στο αφιλόξενο περιβάλλον της τσιμεντούπολης έδωσαν αρχικά ένα μήνυμα ελπίδας, το οποίο, ωστόσο, αποδείχτηκε αργότερα απατηλό και επικίνδυνο.

Όσον αφορά τη δομή της ιστορίας, μπορούμε να παρακολουθήσουμε τη βασική της οργάνωση στηριζόμενοι στις πληροφορίες που μας παρέχει και πάλι ο πρόλογος της έκδοσης από όπου προέρχεται: «Ο Μαρκοβάλντο στη μεγαλούπολη 1) παρακολουθεί την εξέλιξη των εποχών στις ατμοσφαιρικές αλλαγές και στα ελάχιστα ίχνη ζωής των φυτών και των ζώων, 2) ονειρεύεται την επιστροφή στη φύση, 3) καταλήγει αναπόφευκτα σε απογοήτευση. Τα διηγήματα ακολουθούν αυτό το διάγραμμα, συχνά στην απλούστερη μορφή [...] μιας ιστορίας σε κόμικς [...] με την τελευταία βινιέτα να λειτουργεί σαν έκπληξη (και μάλιστα ως δυσάρεστη έκπληξη, διότι μοιάζουν μ' εκείνες τις "χωρίς λόγια" κωμικές ιστοριούλες που έχουν πάντοτε άσχημο τέλος)».

Παράλληλα κείμενα

1. Ευγενία Φακίνου, *Αστραδενή*, Κέδρος, Αθήνα 1995¹⁹.
2. Μαρία Ιορδανίδου, *Η αυλή μας*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1981.

Συμπληρωματική εργασία

Μια ομάδα μαθητών να αναλάβει να διαβάσει το μυθιστόρημα της Ευγενίας Φακίνου *Αστραδενή*, που αναφέρεται στην εγκατάσταση μιας μικρής νησιωτοπούλας στην Αθήνα, και να προσπαθήσει να βρει ομοιότητες και αναλογίες με το μυθιστόρημα του Ί. Καλβίνο.

Διαθεματική εργασία

Ζητήστε από τους μαθητές να απευθυνθούν στον καθηγητή της Φυσικής και να ανατρέξουν σε βιβλία Φυτολογίας, ώστε να συγκεντρώσουν χρήσιμες πληροφορίες για ταμανιτάρια και να τις παρουσιάσουν στην τάξη.

Ενδεικτική αξιολόγηση

1. Ποια συναισθήματα κατακλύζουν το Μαρκοβάλντο μόλις πρωτοβλέπει ταμανιτάρια; Πώς τα εξηγείτε;
2. «Έτσι η ανακάλυψη εκείνη... δύσπιστο φόβο»: Πώς ερμηνεύετε την αλλαγή της διάθεσης του ήρωα;
3. Βρείτε στο κείμενο σημεία που να δείχνουν τη δύσκολη οικονομικά ζωή του Μαρκοβάλντο.
4. Υπάρχουν σημεία του διηγήματος που σας έκαναν να γελάσετε; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.

Βιβλιογραφία

Σχετικά με τη ζωή και το έργο του Ί. Καλβίνο μπορεί να βρει κανείς αρκετά στοιχεία στα εισαγωγικά σημειώματα που συνοδεύουν τις μεταφράσεις των έργων του στα ελληνικά: βλ., π.χ., την εισαγωγή της έκδοσης από όπου προέρχεται το απόσπασμα ή το εισαγωγικό σημείωμα του Ανταίου Χρυσσοστομίδη στην έκδοση Ί. Καλβίνο, *Οι δύσκολοι έρωτες*, μτφρ. Ανταίος Χρυσσοστομίδης, Αστάρτη, Αθήνα 1985². Πολύ χρήσιμο υλικό για το έργο του, με αφορμή μια ιστορία από το *Μαρκοβάλντο ή Οι εποχές στην πόλη*, που ανθολογείται στο σχολικό εγχειρίδιο *Νεότερη Ευρωπαϊκή Λογοτεχνία. Ανθολόγιο μεταφράσεων*, Β' Ενιαίου Λυκείου (επιλογής), συγκεντρώνει η Γεωργία Δράκου στον ειδικό ηλεκτρονικό φάκελο του ηλεκτρονικού κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας (<http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/pezography/Calvino/Calvino.htm>). Στον ηλεκτρονικό κόμβο, επίσης, μπορεί να βρει κανείς μια επιλογή από ιστοσελίδες στο διαδίκτυο, που αναφέρονται στη ζωή και το έργο του Ιταλού συγγραφέα (<http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/sites/sites.htm>).

Σχετικά με τη χρήση και τη διδασκαλία της τέχνης των κόμικς στο Γυμνάσιο βλ. την πρόταση του Γρηγόρη Πασχαλίδη «Κόμικς», στο *Διαβάζοντας λογοτεχνία στο σχολείο... Μια νέα πρόταση διδασκαλίας*, επιμέλεια Βενετία Αποστολίδου, Βικτωρία Καπλάνη, Ελένη Χοντολίδου, Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2000, σ. 169-174.

